

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-101>

УДК 338.43:351.863

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

ENSURING A STABLE STATE OF ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Трусова Наталя Вікторівнадоктор економічних наук, професор,
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра МоторногоORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9773-4534>**Trusova Natalia**

Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

У статті розглянуто аспекти забезпечення стійкого стану економічної безпеки сільськогосподарських підприємств України в умовах євроінтеграційних процесів. З позиції комплексного підходу забезпечення стійкого стану економічної безпеки сільськогосподарських підприємств варто розглядати в контексті трикутника відносин «інституції розвитку сільського господарства – сільськогосподарські підприємства – інститути європейського партнерства». Комплементарність інститутів розвитку сільського господарства та їх здатність відповідати умовам стійкості економічної безпеки сільськогосподарських підприємств доводить необхідність їх реструктуризації. Напрями реструктуризації інститутів прямо чи опосередковано пов'язані з формуванням сприятливого середовища до забезпечення євроінтеграційного процесу в інтересах сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: економічна безпека, стійкість, сільськогосподарські підприємства, інституції сільського господарства, європейське партнерство, євроінтеграційні процеси.

The article considers aspects of ensuring a stable state of economic security of agricultural enterprises in Ukraine in the context of European integration processes. From the perspective of a comprehensive approach and state regulation of agriculture, ensuring a stable state of economic security of agricultural enterprises should be considered in the context of the triangle of relations "Agricultural development institutions – Agricultural enterprises – European partnership institutions". European partnership contributes to the formation of the investment component of ensuring the stability of economic security of agricultural enterprises. The complementarity of agricultural development institutions and their ability to meet the conditions of stability of economic security of agricultural enterprises proves the need for their restructuring. The directions of restructuring should concern the entire set of institutions that are directly or indirectly related to the formation of a favorable environment for ensuring the European integration process in the interests of agricultural enterprises. Structuring relations at all levels under the influence of European integration processes, with the sign of economic security, should ensure resource relocation, which is regulated through the use of targeted programs of state support for the economic development of business entities and stimulation of diversification of production of agricultural enterprises in interaction with European partners. In the process of European integration, provided that trade liberalization and an open domestic market in Ukraine are achieved, economic security is achieved by those agricultural enterprises that realize national advantages, focusing on a constant increase in labor productivity, significantly reduce prices, energy and material consumption of products, and environmental load in relation to competitors, i.e. the introduction of a circular vector of development according to the principles of a green economy. Ukraine will gain EU candidate status and open up significant prospects for Ukrainian agricultural enterprises – attracting foreign investment under EU development programs.

Keywords: economic security, sustainability, agricultural enterprises, agricultural institutions, European partnership, European integration processes.

Постановка проблеми. Інтеграція України до європейського економічного простору пов'язана із зростанням зовнішнього конкурентного тиску на вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Визначальним трендом функціонування економіки за сучасних умов розвитку є парадигма економічної безпеки та її інструментарій, який визначається інституційною і економічною здатністю суб'єктів агробізнесу набувати, утримувати, розширювати свої ресурси. Водночас, під дією впливу ризиків вона послаблена, і не забезпечує належного рівня стабільності у виробничій, відтворювальній, інвестиційній, зовнішньоекономічній та фінансовій площинах. Складові економічної безпеки, які мають формувати загальні атрибути інноваційного розвитку, конкурентоспроможність, ефективність виробництва й стратегію розширення ринкового впливу для різних суб'єктів, в умовах нестачі їх власних джерел фінансування, не забезпечують активізацію новітніх технологій із часовою та просторовою динамічністю. Це обумовлено відсутністю належної кількості експліцитних критеріїв, які б дозволили сформувати зовнішні (інституційні і економічні умови діяльності підприємств), та внутрішні фактори ефективності господарювання (структуру майнового комплексу та дохідність виробництва підприємств) в надзвичайних умовах євроінтеграційного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи питання організаційного забезпечення економічної безпеки з урахуванням особливостей впливу загроз та галузевої ідентичності суб'єктів господарювання, слід зазначити, що ключові методологічні та прикладні питання висвітлені в наукових працях вчених Н. Білошкурської [1], Д. Куратка, Р. Ходжеттса [16], Р. Кузняра, З. Лаховського [17], Р. Макадама, Н. Мітчелла [18], М. Войнаренка, Т. Дуди, В. Лук'янової, О. Яременко [3]; зусиллями вчених М. Фаччо та Л. Ланга [15], Г.М. Лазаренкової [9], Р. Зіби [19] розробили економічні, інституційні моделі економічної безпеки макро-, мезо- та мікрорівнів. Потреби у сфері виявлення, запобігання та протидії впливу дестабілізуючих факторів на рівень забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств у контексті трансформаційних процесів обговорювалися в працях С. Філіппової, О. Дашковського [13], І. Голяша, Н. Галушки [4], М. Копитко [6], Б. Корецького [7], Є. Рудніченко [11], Т. Васильціва, С. Гринкевича [2]. Незважаючи на бага-

тогранне наукове дослідження цього питання, залишаються невирішеними питання комплексного підходу до збалансування сприятливого інституційного середовища економічної безпеки сільськогосподарських підприємств за умови підвищення якості виробничо-інвестиційної активності за умови європейського партнерства.

Формування цілей дослідження. Метою дослідження є обґрунтування ключових напрямів забезпечення стійкого стану економічної безпеки сільськогосподарських підприємств в умовах євроінтеграційних процесів, що гармонізують економічні інтереси суб'єктів господарювання із інститутами розвитку сільського господарства та європейського партнерства за цільовими регламентами ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи наукові підходи до забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств варто розглядати його у контексті захисту і одночасно контролю за станом стійкості економічного розвитку суб'єктів господарювання, які вибрали вектор євроінтеграційних відносин між інститутами розвитку сільського господарства як основи формування нової аграрної політики в напрямку об'єднання зусиль в євроінтеграційних процесах під впливом надзвичайних обставин. З огляду на це питання, забезпечення стійкого стану економічної безпеки сільськогосподарських підприємств варто розглядати в контексті трикутника відносин «інституції розвитку сільського господарства – сільськогосподарські підприємств – інститути європейського партнерства». Європейське партнерство сприяє формуванню інвестиційної складової забезпечення стійкості економічної безпеки сільськогосподарських підприємств [10].

Комплементарність інститутів розвитку сільського господарства та їх здатності відповідати умовам стійкості економічної безпеки сільськогосподарських підприємств доводить необхідність їх реструктуризації. Напрями реструктуризації мають стосуватись усієї сукупності інститутів, які прямо чи опосередковано пов'язані з формуванням сприятливого середовища для забезпечення євроінтеграційного процесу в інтересах сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

Важливим вбачається узгодження дії всіх структурних елементів загального механізму гармонізації економічних інтересів сільськогосподарських підприємств із інституціями, що реалізує безперервний процес європей-

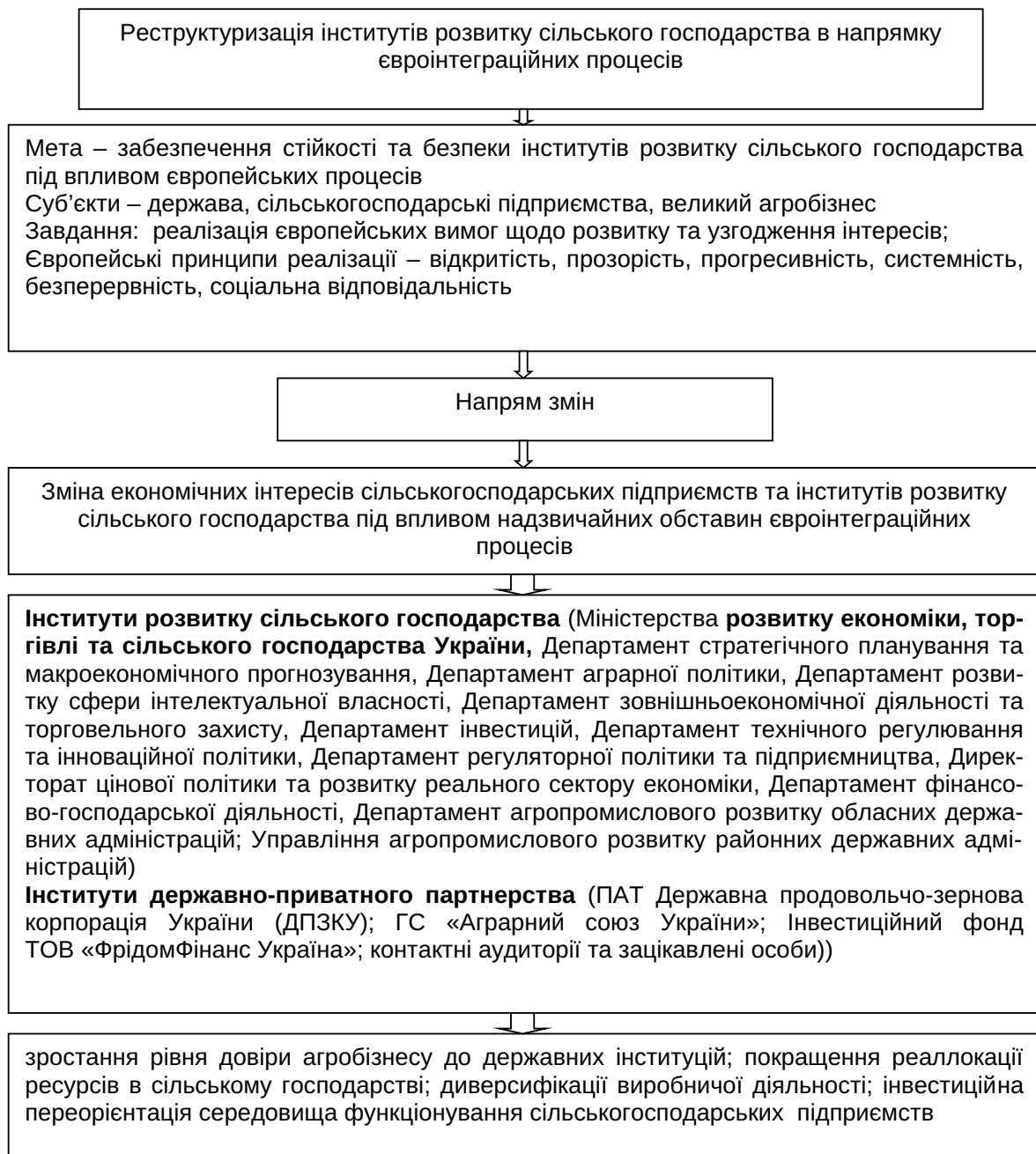

Рис. 1. Забезпечення інтересів сільськогосподарських підприємств за умови реструктуризації інститутів розвитку сільського господарства під впливом євроінтеграційних процесів

Джерело: сформовано на основі [5; 8; 12]

ського партнерства на всіх ієрархічних рівнях агробізнесу.

Ключовою особливістю забезпечення в інтересах сільськогосподарських підприємств реструктуризації інститутів розвитку сільського господарства, як об'єкта євроінтеграційного впливу є двосторонній характер взаємодії (позначено двома стрілочками), так і односторонній характер (позначено однією

стрілочкою), що характеризує напрям руху ресурсних потоків, (рис. 2).

Цільові регламенти ЄС, що будуть закладені в державних нормативних документах мають реалізовувати виробничу складову в фінансовій площині мікрорівня. Структуризація відносин всіх рівнів під впливом євроінтеграційних процесів, із ознакою економічної безпеки, має забезпечувати ресурсну рело-

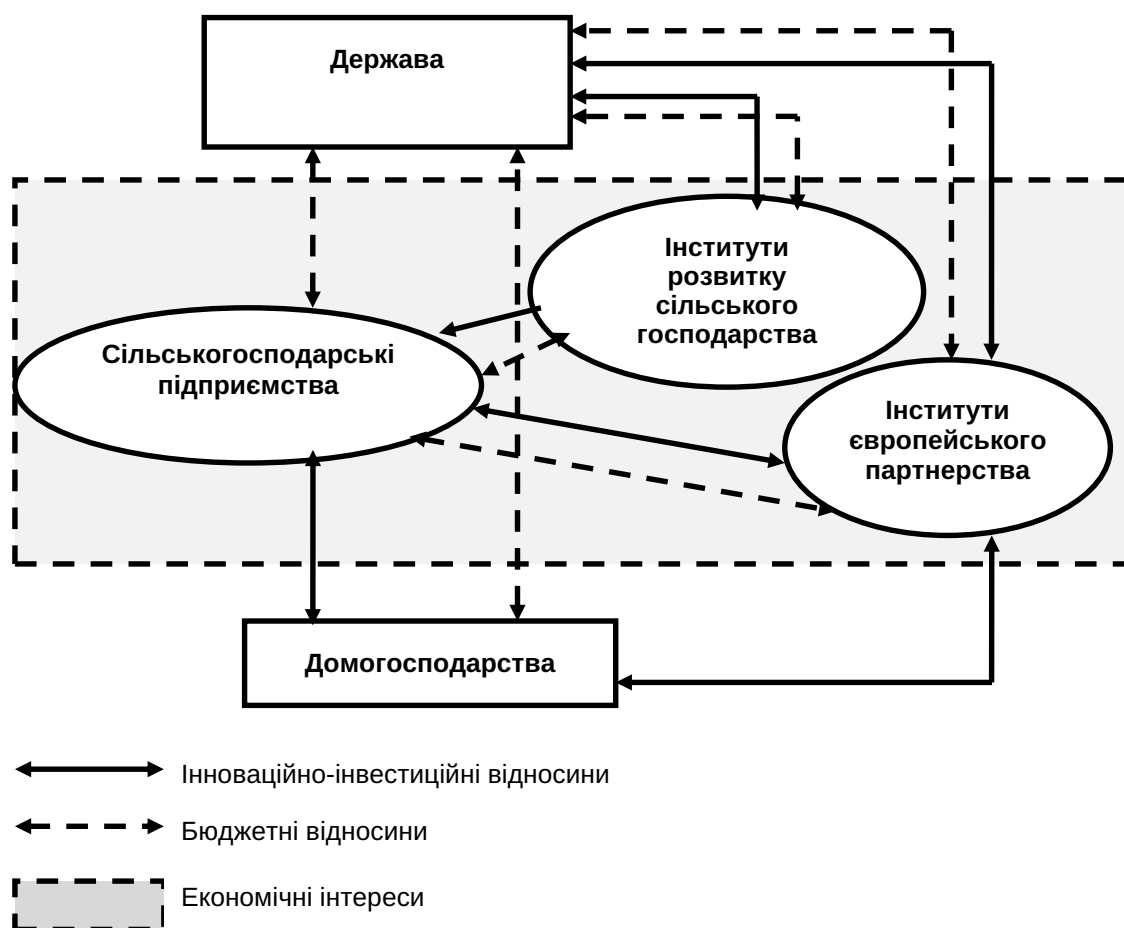

Рис. 2. Структурний процес гармонізації економічних інтересів сільськогосподарських підприємств із інститутами розвитку сільського господарства та європейського партнерства

Джерело: сформовано автором

кацію, що регулюється через використання цільових програм державної підтримки економічного розвитку суб'єктів господарювання та стимулювання диверсифікації виробництва сільськогосподарських підприємств при взаємодії із європейськими партнерами.

Позитивними наслідками впливу євроінтеграції на економічний розвиток сільськогосподарських підприємств можна вважати такі [8; 10]: формування митної політики з дотриманням вимог міжнародних організацій, а саме через усунення перешкод при русі всіх факторів виробництва; гармонізацію технічних стандартів до міжнародних норм; зменшення податкових бар'єрів; створення міжнародних компаній; удосконалення податкової та тарифної політики України до європейських стандартів через спрощення податкових норм для суб'єктів господарювання; адаптацію законодавчої та нормативної бази у сфері оподаткування України до законодавства ЄС; ство-

рення умов для добровільного дотримання вимог податкового законодавства платниками податків; запровадження автоматизації процесів оподаткування із застосуванням сучасних технологій; взаємодія з іншими зовнішніми інформаційними системами; скасування низки законодавчих обмежень і норм, які існують у межах національних кордонів, прискорення діджиталізації розрахункових операцій.

Проте євроінтеграційні процеси в надзвичайних умовах господарської діяльності сільськогосподарських підприємств можуть мати різний ознаки, тобто, або продукувати нові можливості стійкості економічного розвитку, або призводити до певної невизначеності й непередбачуваності результатів, що тягнуть за собою певні загрози та виклики. Тому вплив євроінтеграційних процесів на забезпечення стійкого стану економічної безпеки сільськогосподарських підприємств доцільно розглядати у продуктивному аспекті.

В процесі європейської інтеграції за умови лібералізації торгівлі та відкритого внутрішнього ринку в Україні стійкості економічної безпеки досягають ті сільськогосподарських підприємства, які реалізують національні переваги, орієнтуючись на постійне підвищення продуктивності праці, суттєво зменшують по відношенню до конкурентів ціни, енерго- та матеріаломісткість продукції, екологічне навантаження (враховує як період виготовлення та експлуатації, так утилізацію використання відходів виробництва, тобто введення циркулярного вектора розвитку за принципами зеленої економіки) [8].

Україна набуде статусу кандидата у члени ЄС та відкриє значні перспективи для українських сільськогосподарських підприємств – залучення іноземних інвестицій та трансферу технологій за програмами розвитку ЄС (рис. 3).

Варто зазначити, що важливі та цінні ідеї для формування наукового підходу до забезпечення стійкого стану економічної безпеки сільськогосподарських підприємств запропонував К. Полані, які знаходимо в дослідженнях польського ученого Р. Зібі [19]. Він провів аналіз розпаду саморегуючих механізмів щодо договірних ринків між суб'єктами господарювання. На його думку, руйнація відбувається саме тому, що платформа економічної безпеки суб'єктів господарювання була заснована на суто на особистих їх інтересах і діяла проти інтересів інститутів розвитку сільського господарства. Ці міркування підкріплюються аргументами нової теорії безпековості, сформуваної в дослідженнях А. Шастітко [14].

Ключовою константою забезпечення інтересів сільськогосподарських підприємств є реструктуризації інститутів розвитку сіль-

Перспективні заходи для сільськогосподарських підприємств при набутті України статусу кандидата у члени ЄС

Доступ до фінансових інструментів ЄС. ЄС запровадив єдиний передвступний інструмент фінансової допомоги (Instrument for Pre-Accession Assistance, IPA), спрямований на фінансову підтримку сільськогосподарських підприємств. Загальна сума видатків чинної версії цього інструменту – IPA III – становить близько 14.2 млрд. EUR. Пріоритетними напрямками фінансування за цією програмою є економічне зростання з наголосом на малі та середні сільськогосподарські підприємства, які отримають доступ до індивідуальних програм та проектів фінансової підтримки ЄС.

Залучення іноземних інвестицій в економіку України, в тому числі в агропродовольчий сектор на його відбудову (гранти, надання допомоги у цифровізації інновацій та збільшення інноваційних технологій). Розбудова агропродовольчого сектора має відбуватися на засадах принципів «зеленої» економіки, забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств із впровадженням вищого рівня продуктивності праці, збільшення обсягу виробленої сільгосппродукції.

Пришвидшення та стимулювання структурних зрушень у складових економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Доступ української продукції на європейські ринки шляхом зняття тарифних бар'єрів, повномасштабне входження сільгосппродукції на ринок ЄС, кардинальне оновлення основних засобів, зміна структурних співпраці України з ЄС у торгівлі сільгосппродуктами. Інтерес України – посиленні коопераційних зв'язків з ЄС для взаємовигідного партнерства у агропродовольчому секторі, збереженню та підвищенню розвитку експортного виробництва із високою часткою доданої вартості.

Рис. 3. Перспективні заходи щодо забезпечення стійкого стану економічної безпеки сільськогосподарських підприємств при набутті Україною статусу кандидата у члени ЄС

Джерело: сформовано на основі [10; 12]

ського господарства, як об'єкта євроінтеграційного впливу, є їх відповідність системним ознакам, де взаємодіють підсистеми різних рівнів і рангів ієрархії агробізнесу, зокрема: загальнодержавний рівень, де забезпечується розвиток та узгоджуються економічних інтереси інститутів розвитку сільського господарства із сільськогосподарськими підприємствами, як цілого; регіональний рівень, де впроваджуються європейські принципи диверсифікації аграрного виробництва та формування доходів суб'єктів господарювання; рівень сільськогосподарських підприємств (мікрорівень), де реалізуються важелі євроінтеграційного впливу в межах загальнодержавних та регіональних інститутів і формуються операційні та фінансові можливості конкретного товаровиробника.

Висновки. Таким чином, побудова моделі гармонізації економічних інтересів сільсько-

господарських підприємств із інститутами розвитку сільського господарства та європейського партнерства з означеними функціональними ознаками їх структури та за певної сукупності договірних відносин, можуть стати основою для оцінки забезпечення стійкості економічної безпеки на мікрорівні. При цьому, цільові регламенти ЄС, що будуть закладені в державних нормативних документах мають реалізовувати виробничу складову в фінансовій площині мікрорівня. Структуризація відносин всіх рівнів під впливом євроінтеграційних процесів, із ознакою економічної безпеки, має забезпечувати ресурсну реаллокацію, що регулюється через використання цільових програм державної підтримки економічного розвитку суб'єктів господарювання та стимулювання диверсифікації виробництва сільськогосподарських підприємств при взаємодії із європейськими партнерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білошкурська Н. Економіко-організаційний механізм формування економічної безпеки підприємства: принципи побудови, функції, структура. *Інновації*. 2013. № 12. С. 24–29.
2. Васильців Т., Гринкевич С. Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні. *Економічні аналіз-XXI*. 2015. № 3-4(1). С. 24–27.
3. Войнаренко М., Дуда Т., Лук'янова В., Яременко О. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі. Хмельницький : ХНУ, 2008. 344 с.
4. Голяш І., Галушка Н. Проблеми підвищення економічної безпеки підприємства в умовах загострення світової економічної кризи. *Журнал європейської економіки*. 2008. № 4. С. 394–405.
5. Горелов Д. О., Большенко С. Ф. Стратегія підприємства. Харків : Видавництво ХНАДУ, 2010. 133 с.
6. Копитко М. Моделювання економічної безпеки промислових підприємств на основі використання «м'якої» теорії. *Стратегія економічного розвитку України*. 2014. № 35. С. 227–234.
7. Корецький Б. Діагностика економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах транзитивної економіки. *Наукові записки Тернопільського національного економічного університету*. 2006. № 15. С. 74–77.
8. Купріна Н. М. Трансформація діяльності сільськогосподарських підприємств в контексті стабілізації агропромислового виробництва та забезпечення розвитку суб'єктів національної економіки України. *Економіка харчової промисловості*. 2023. № 15(3). С. 39–47.
9. Лазаренкова Г. (2011). Аналіз моделювання та управління ризиками. Львів : «Новий світ 2000». 2011, 294 с.
10. Ясота А. Є. Механізми реалізації демократичних принципів у політичній системі України: проблема національної безпеки в умовах євроінтеграції. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2010. № 20(2). С. 189.
11. Рудніченко Є. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. *Економіка, управління, підприємництво*. 2013. № 25(1). С. 188–195.
12. Туленінова Д. М. Вплив глобалізації світової економіки на підприємницьку діяльність. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2015. № 6(95). С. 84–90.
13. Філіппова С., Дашковський О. Система формування та забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 2(3). С. 17–21.
14. Шастітко А. Е. Нова інституційна економічна теорія. Київ : Атлант, 2002. 340 с.
15. Faccio M., Lang L. The separation of ownership and control: an analysis of ultimate ownership of Western European corporations. *Journal of Financial Economics*. 2003. Vol. 65. P. 365–395.
16. Kuratko D., Hodgetts R. Entrepreneurship: A Contemporary Approach. Harcourt College Publishers, 2001. 128 p.
17. Kuźniar R., Lachowski Z. Niebezpieczeństwa nowego paradygmatu bezpieczeństwa: Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian. Zagrożenia-koncepcje-instytucje. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2003. 278 p.

18. McAdam R., Mitchell N. Reconceptualising quality models to achieve innovation objectives. *International Journal of Technology Management*. 2008. Vol. 37. P. 13–28.
19. Zięba R. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego. Wyd. Scholar, Warszawa: Wyd. Scholar, 2000. 147 p.

REFERENCES:

1. Biloshkurska, N. (2013). Ekonomiko-orhanizatsiyni mekhanizm formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: pryntsypy pobudovy, funktsii, struktura [Economic and organizational mechanism of formation of economic security of the enterprise: principles of construction, functions, structure]. *Innovatsii*, no. 12, pp. 24–29.
2. Vasylytsiv, T., Hrynkevich, S. (2015). Formuvannia seredovyshcha ekonomichnoi bezpeky pidpriemnytstva v Ukraini [Formation of the environment of economic security of entrepreneurship in Ukraine]. *Ekonomichni analizy*, no. 3-4(1), pp. 24–27.
3. Voinarenko, M., Duda, T., Luk'yanova, V., Yaremenko, O. (2008). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v konkurentnomu seredovyshchi [Economic security of the enterprise in a competitive environment]. Khmelnytsky: KhNU. 344 p. (in Ukrainian)
4. Golyash, I., Galushka, N. (2008). Problemy pidvyshchennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v umovakh zahostrennia svitovoi ekonomichnoi kryzy [Problems of increasing economic security of the enterprise in the conditions of the aggravation of the world economic crisis]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, no. 4, pp. 394–405.
5. Gorelov, D. O., Bolshenko, S. F. (2010). Stratehiia pidpriemstva [Enterprise Strategy]. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNADU. 133 p. (in Ukrainian)
6. Kopytko, M. (2014). Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv na osnovi vykorystannia «miakoi» teorii [Modeling the economic security of industrial enterprises based on the use of "soft" theory]. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, no. 35, pp. 227–234.
7. Koretsky, B. (2006). Diahnostyka ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia v umovakh tranzytivnoi ekonomiky [Diagnostics of economic security of business entities in conditions of a transitional economy]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, no. 15, pp. 74–77.
8. Kuprina, N.M. (2023). Transformatsiia diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv v konteksti stabilizatsii ahropromysloвого виробництва ta zabezpechennia rozvytku subiektiv natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Transformation of agricultural enterprises in the context of stabilization of agro-industrial production and ensuring the development of subjects of the national economy of Ukraine]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, no. 15(3), pp. 39–47.
9. Lazarenkova, G. (2011). Analiz modeliuvannia ta upravlinnia ryzykamy [Analysis of modeling and risk management]. Lviv: «Novyi svit 2000». 294 p. (in Ukrainian)
10. Lyasota, A. E. (2010). Mekhanizmy realizatsii demokratychnykh pryntsypiv u politychnii systemi Ukrainy: problema natsionalnoi bezpeky v umovakh yevrointegratsii [Mechanisms of implementation of democratic principles in the political system of Ukraine: the problem of national security in the conditions of European integration]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Sotsiologiia. Politologiia*, no. 20(2), pp. 189.
11. Rudnichenko, E. (2013). Zahroza, ryzyk, nebezpeka: sutnist ta vzaiemozviazok iz systemoi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Threat, risk, danger: essence and relationship with the system of economic security of the enterprise]. *Ekonomika, upravlinnia, pidpriemnytstvo*, no. 25(1), pp. 188–195.
12. Tulenina, D. M. (2015). Vplyv hlobalizatsii svitovoi ekonomiky na pidpriemnytsku diialnist [The impact of globalization of the world economy on entrepreneurial activity]. *Visnyk Kremenchut'skoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhaila Ostrohrad'skoho*, no. 6(95), pp. 84–90.
13. Filippova, S., Dashkovsky, O. (2012). Systema formuvannia ta zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [The system of formation and provision of economic security of the enterprise]. *Ekonomika: realii chasu*, no. 2(3), pp. 17–21.
14. Shastitko, A. E. (2002). Nova instytutsiina ekonomichna teoriia [New institutional economic theory]. Kyiv: Atlant. 340 p. (in Ukrainian)
15. Faccio, M., Lang, L. (2003). The separation of ownership and control: an analysis of ultimate ownership of Western European corporations. *Journal of Financial Economics*, no. 65, pp. 365–395.
16. Kuratko, D., Hodgetts, R. Entrepreneurship: A Contemporary Approach. Harcourt College Publishers. 128 p. (in English)
17. Kuźniar, R., Lachowski, Z. (2003). Niebezpieczeństwa nowego paradygmatu bezpieczeństwa: Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian. Zagrożenia-koncepcje-instytucje. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa. 278 p. (in English)
18. McAdam, R., Mitchell, N. (2008). Reconceptualising quality models to achieve innovation objectives. *International Journal of Technology Management*, no. 37, pp. 13–28.
19. Zięba, R. (2000). Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego. Wyd. Scholar, Warszawa: Wyd. Scholar, 147 p. (in English)